

Arkista magiaa

Arkiesineet osana Kansallismuseon taikakalukortistoa

Sofia Jätteenmäki

Kandidaatintutkielma

Arkeologia

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, arkeologia

Sofia Jäätteenmäki

Arkista magiaa – Arkiesineet osana Kansallismuseon taikakalukortistoa

Sivumäärät: Tutkielman sivumäärä 23, liitteiden sivumäärä 30.

Tiivistelmä

Arkeologisen löytöaineiston kansanuskoon ja taikuuteen liittyvien esineiden tutkimus on pitkään keskittynyt esihistoriallisiin esineisiin ja sellaisiin tunnistamattomiin esineisiin, joiden käyttötarkoitusta ei tiedetä. Tällöin taikaesineiden tutkimuksesta jää pois esimerkiksi tavalliset arkiesineet, joita on voitu käyttää niin arjessa kuin taikuudessa. Kansallismuseon taikakalukortisto ja suomalainen folklore mahdollistavat uudelta ajalta menneisyyteen ajoittuvan taikaesineiden tarkastelun. Kirjalliset lähteet, löytökonteksti ja esineiden erityispiirteet voivat paljastaa esineiden taikuuteen liittyvän käyttötarkoituksen myös niille esineille, jotka normaalisti luetteloidaisiin suoraan arkiesineiksi. Kirjallisessa folkloreaaineistossa sekä taikakalukortiston luetteloteksteissä mainitaan yksityiskohtaisia kuvailuja esineistä sekä loitsuista, joihin niitä on käytetty. Taikakalukortiston esimerkkiaineiston, suomalainen folklore sekä arkeologisen löytöaineiston vertailu ja taikaesineiden erityispiirteiden tiedostaminen, voivat oikein tulkittuna tarjota tulevaisuudessa enenevässä määrin materiaalista aineistoa suomalaiseen kansanperinteen tutkimukseen.

Avainsanat: *arkeologia, kansanusko, taikaesineet, arkiesineet, historiallinen aika, esinetutkimus, folklore*

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Kansanuskon arkeologian määritelmä	2
1.2 Työn tavoitteet ja tutkimuskysymykset	3
1.3 Tutkimusaineisto	4
1.4 Suomen kansanperinnealueet	5
2 Taikaesineiden tutkimuksen taustaa	7
3 Esinetyypit	9
3.1 Veitset ja puukot	9
3.2 Rahat ja pelimerkit	10
3.3 Amuletit, korut ja soljet	12
3.4 Värttinän osat	13
3.5 Metalliesineet	14
3.6 Pienesineet	15
3.7 Muut	16
4 Tulokset ja pohdintaa	18
4.1 Lopuksi	19
Lähteet ja kirjallisuus	21

Liitteet

Liite 1. Kansanperinnealueiden kartta

Liite 2. Esineluettelo

Liite 3. Runot ja loitsut

1. Johdanto

Erilaiset loitsut, rituaalit ja kansanperinteestä kumpuavat uskomukset juontavat Suomessa juurensa satojen jopa tuhansien vuosien taakse. Taika-perinne on ollut sekä aineetonta että aineellista, jolloin siitä on jäänyt myös arkeologisia merkkejä. Vanhat tavat ja perinteet ovat yhä olleet laajasti käytössä vielä 1800-luvulla (Stark 2015: 125). Siirryttäessä modernille ajalle ja lääketieteen kehittyessä perinteet alkoivat väistyä, jolloin vanhat taikaesineet alkoivat jäädä käyttämättömiksi ja osittain unohtuivat. Kun nämä kansanuskosta kumpuavat perinteet alkoivat kadota, ruvettiin aineetonta ja aineellista perintöä keräämään talteen esimerkiksi Suomen Kirjallisuuden Seuran (SKS:n) toimesta. Joitain taikaesineitä on talletettu museoiden kokoelmiin kuvailutietojen kanssa, jolloin ne mahdollistavat taika-perinteen tutkimuksen näin yli sata vuotta myöhemmin.

Arkeologiassa esinelöydöt tulkitaan usein taika- ja rituaaliesineiksi vasta kun kaikki muut vaihtoehdot on suljettu pois (Hukantaival 2018: 51). Taikaesineiksi voidaan tulkita esineitä, joita tiedetään käytetyn taikuudessa esimerkiksi kirjallisten lähteiden, kuvituksen tai folkloren¹ avulla. Jos esine on selkeästi tunnistettavissa jonkin toisen esineryhmän jäseneksi, luetteloidaan se lähes poikkeuksetta siten eikä mahdollisuutta esineen taikakäytöstä oteta edes huomioon. Tällöin esimerkiksi taikuudessa käytetyt arkiesineet jäävät helposti huomiotta, koska niillä on jo käyttötarkoitus arkiesineinä.

Kuitenkin tulee muistaa, että suomalainen kansanusko ja -perinteet ovat olleet kautta aikojen todella monimuotoisia ja kulkeneet mukana ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Suomen muinainen mytologia sekä Kalevalan tarinat tunnetaan omaperäisyydestään, vaikka tiettyjä yhtäläisyyksiä lähialueiden mytologioiden ja uskomusten kanssa onkin runsaasti. Lisäksi suomalaiset uskomukset erilaisten väkien, luonnonvoimien ja -ilmiöiden palvontaan, ovat muovanneet suomalaisten uskomusmaailmaa. Uskomusten ollessa laajoja, voisi uskoa myös kansanuskossa käytettyjen esineiden kirjon olleen varmasti laajempi kuin mitä alun perin ajattelisi.

Historiantutkija Eilolan mukaan (2003: 83) taikuuden käyttäjät voidaan jakaa loitsujen tason perusteella kolmeen ryhmään. Näistä ensimmäiseen kuuluvat ihmiset, jotka osaavat yksinkertaisia kotitalouksille tarpeellisia loitsuja. Toiseen ryhmään kuuluvat niin sanotut

---

¹ Henkinen kansankulttuuri ja etenkin suullinen perinne (Tieteen termipankki).

rituaalispesialistit, jotka osasivat parantavia loitsuja ja rituaaleja. Kolmannessa ryhmässä on tietäjät, jotka omasivat edellä mainittujen taitojen lisäksi runsaasti myyttistä tietoa. Työssä käsiteltävät esineet ovat todennäköisesti kuuluneet ensimmäisen ryhmän ihmisille, mutta jokunen parantajan ja tietäjänkin omistama esine kokoelmasta mahdollisesti löytyy.

1.1 Kansanuskon arkeologian määritelmä

Kansanuskon arkeologia on monitieteinen tutkimusala, jossa yhdistellään pääosin folkloren, uskontotieteen ja arkeologian metodeita. Tutkimusalan tarkoituksena on tarkastella kansanomaisten uskomusten sekä virallisen uskonnon vuorovaikutusta ja huomioida kuinka nämä ovat näkyneet ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Kuten rituaaliarkeologi Sonja Hukantaival (2016: 18) toteaa väitöskirjassaan *“For a witch cannot cross such a threshold!” Building concealment traditions in Finland c. 1200–1950*, kansanuskon tutkiminen on Suomessa pitkään ollut folkloristien ja uskontotieteilijöiden alaa, mutta arkeologien tehtävänä on täyttää aukko kansanuskoon liittyvässä esinetutkimuksessa.

Kansanusko koostuu virallisen uskonnon rinnalla harjoitetuista perinteistä, loitsuista ja vanhojen uskomusten kunnioittamisesta. Taikuus on osa kansanuskoa, jolla pyritään vaikuttamaan asioiden kulkuun (Hukantaival 2018: 49). Yleensä taikuudella on pyritty vaikuttamaan ihan tavallisiin asioihin kuten elinkeinon tuottavuuteen, naimaonneen ja sairauksien parantamiseen. Tietenkin on olemassa niin kutsuttua *mustaa magiaa*, joka tunnetaan pahantahtoisena, joskus jopa pelottavana asiana. Kuitenkin hyvin suuri osa suomalaistenkin harjoittamasta taikuudesta on ollut *valkoista magiaa*, jolla on pyritty vaikuttamaan asioihin positiivisesti. Edes kristinuskon silmissä tätä hyväntahtoista valkoista magiaa ei ole aina pidetty tuomittavana (Hukantaival et al. 2024: 19). Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista ajatella, miksi taikuus on aiemmin edustanut vahvasti negatiivisia asioita, kuten harhaoppia ja väärää uskoa (Ratia 2009: 5–6), jos sen tarkoitusperät ovat pääasiassa olleet hyviä.

Paitsi, että eri taikuuden muotoihin on suhtauduttu eri tavalla, on niitä myös harjoitettu eri tavoilla. Mielenkiintoinen ero löytyy esimerkiksi käytetyssä esineistössä. Noituudessa on käytetty pääasiassa nukkeja, kun taas hyväntahtoinen taikuus on hyödyntänyt monia erilaisia taikaesineitä, tyypillisesti talous- tai henkilökohtaisia esineitä (Ratia 2009: 31). Vaikka tiettyjä lainalaisuuksia löytyykin, pelkän esineen perusteella ei pystytä varmasti sanomaan onko taika ollut hyvän- vai pahantahtoista (Hukantaival 2025).

Taikaperinteet ovat siirtyneet muiden arkisten tapojen rinnalla sukupolvelta toiselle ja heijastuvat siten yhteisöjen menneisyydestä ja perinteistä. On hyvin todennäköistä, että vaativampia rituaaleja on opeteltu tietäjä-oppipoika tekniikalla, jolloin perinteet ovat pysyneet yhteisön sisällä. Erilaiset tavat ja perinteet saattavat olla osittain kylä tai perhekohtaisia, mutta tutkimusaineisto osoittaa, että myös laajemmilla alueilla on käytetty samanlaisia loitsuja ja taikaperinteitä. Nykypäivään säilyneet aineistot näistä perinteistä ja uskomuksista antavat tutkijoille ainutlaatuisen tilaisuuden tutustua menneisyyden ihmisten uskomuskäsityksiin sekä maailmankuvaan. Suomessa nämä aineistot koostuvat lähinnä kerätystä folkloresta sekä muutamista säilyneistä loitsuvihoista.

Arkeologinen näkökulma kansanuskoon perustuu esineisiin, rakenteisiin ja kulttuurikerroksiin sekä niiden tutkimukseen. Esinetutkimuksessa pääroolissa ovat esineryhmät, löytöpaikat, esineissä esiintyvät merkinnät sekä kirjalliset ja suulliset lähteet. Kansanuskon arkeologian tutkimusta hankaloittaa, että suuri osa kansanperinteessä käytetystä aineistosta on orgaanista, jonka säilyvyys on maaperässä heikko. Lisäksi oman haasteensa tutkimukseen tuo aineiston ajallinen ulottuvuus. Suurin osa vertailuaineistosta on 1800-luvulta, jolloin ajallinen muutos jää usein näkymättömiin (Hukantaival 2025).

1.2 Työn tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Työn tavoitteena on tarkastella Kansallismuseon kansatieteellisten kokoelmien taikakalukortistosta löytyviä arkiesineitä, joiden tiedetään toimineen kansanperinteessä taikaesineinä. Esineitä tarkastellaan niiden luettelotietojen, ulkonäön ja ominaispiirteiden avulla. Lisäksi niitä verrataan muuhun tutkimusaineistoon sekä kerättyyn suulliseen ja kirjalliseen perimätietoon.

Tutkielmassa pohditaan, millaisia arkiesineitä on käytetty taikaesineinä ja millaisiin rituaaleihin niitä on käytetty. Käsiteltävät esineet ovat keskenään hyvin erilaisia, joten ne mahdollistavat monipuolisen katsauksen aiheeseen. Näin pyritään kasvattamaan arkeologien tietoisuutta kansanperinteen taikaesineistä, jotta tulevaisuudessa opitaan paremmin tunnistamaan tiettyjä taikauskoon viittaavia merkkejä myös arkeologisessa kontekstissa.

Tutkimuskysymyksenä on: voiko arkiesineitä tunnistaa taikaesineiksi arkeologisessa löytökontekstissa ilman, että niiden käyttötarkoitusta tiedetään. Voiko löytöpaikka, esineen muoto ja siinä esiintyvät merkinnät tai esimerkiksi omistajan tietäminen, mahdollistaa

taikaesineiden tunnistamisen? Lisäksi pohditaan, onko kenttäräkeologin mahdollista tunnistaa löytämänsä esine taikaesineeksi vai tarvitaanko siihen asiantuntijaa.

1.3 Tutkimusaineisto

Pääaineistona käytän Kansallismuseon kansatieteellisten kokoelmien taikakalukortiston arkiesineitä. Taikakalukortistoon on kerätty 1800–1900-lukujen vaihteessa taikaesineitä lahjoitusten muodossa ympäri Suomea. Joidenkin esineiden kohdalla on luettelotietoihin kirjattu esimerkiksi niiden käyttötarkoituksia, historiaa ja entisiä omistajia. Näitä tietoja verrataan samanaikaisessa folkloressa esiintyviin kertomuksiin ja loitsuihin, joissa mainitaan kyseisten esineiden käyttöä.

Tärkeimpänä folkloreaaineistona käytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemia ja A. V. Rantasalon toimittamia *Suomen kansan muinaisia taikoja: Karjataikoja IV*, 1–3 kirjoja. Teoksiin on koottu kaikki SKS:n kokoelmissa käsikirjoituksina säilyneet karjataiat vuoden 1931 loppuun asti. Teoksissa käsitellään päätaikoja ja toisintoja kaikilta muilta karjanhoidon osa-alueilta paitsi karjautien ja pilatun karjan parantamisen osalta.² Karjataikoja käsittelevät teokset ovat kuitenkin vain osa kaikesta kerätyistä kansanperinneaineistosta ja sen vuoksi täytyy muistaa, että käsiteltäviä esineitä on voitu käyttää myös muihin tarkoituksiin. Suomen kansan muinaisia taikoja eli SKMT-kirjasarjaan kuuluu myös esimerkiksi kalastus- ja metsästystaikoja käsittelevät teokset, mutta päätin keskittyä karjataikoihin tutkielman laajuutta ajatellen. Joidenkin esineiden kohdalla olen tehnyt myös hakuja SKS:n ylläpitämään Suomen kansan vanhat runot eli SKVR-tietokantaan.

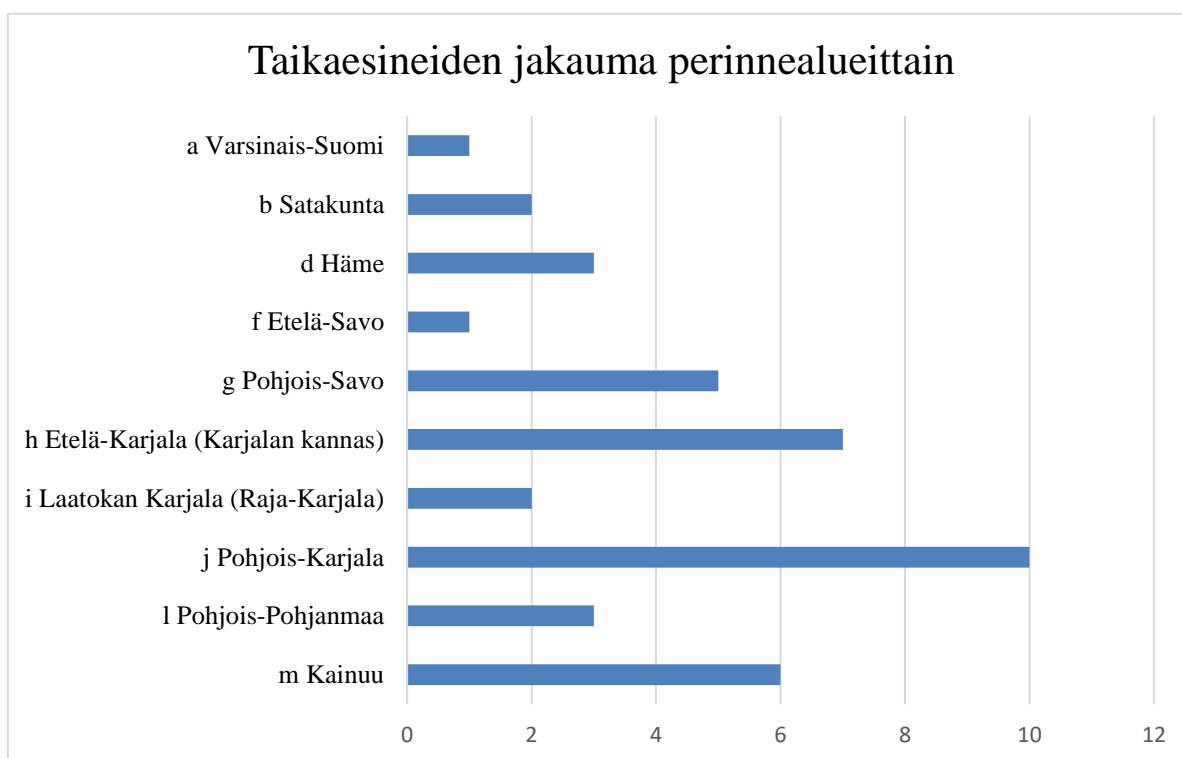
Esineisiin perustuvan tutkimusaineiston olen saanut rituaaliarkeologi Sonja Hukantaipaleelta, joka on koonnut taikakalukortistosta tietokannan ja valokuvannut esineet (katso liite 2.), osana 2018–2022 ollutta tutkimushanketta. Hanketta oli rahoittamassa sekä Kulttuurirahasto että Suomen Akatemia ja se käsitteli Suomen taikaesineiden tutkimusta (Hukantaival et al. 2024: 181). Taikakalukortiston yli 300 esineestä arkiesineitä oli 40 luettelonumerossa, joista kuusi alanumeroa sisälsi useita esineitä. Aineistoa rajattiin tutkimuskysymyksen mukaisesti vain arki- ja käyttöesineisiin. Esineet on kerätty vuosien 1864–1950 välisenä aikana, mutta kuudessa luettelonumerossa ei ole merkittynä esineiden keruuvuotta.

---

² Näitä osa-alueita käsitellään tauteja käsittelevien teosten yhteydessä (Rantasalo 1933).

1.4 Suomen kansanperinnealueet

Suomessa kansanperinne on jakautunut yhtenäisiin perinnealueisiin, joilla on keskenään yhtenäisiä tapoja ja uskomuksia. Yhteensä perinnekoodialueita on SKS:n verkkosivuilla listattu 24 kappaletta, joista kaikki eivät sijaitse Suomen rajojen sisällä, mutta jakavat samanlaista henkistä ja aineellista kulttuuria. Perinnealueet seuraavat pitkälti historiallisia maakuntarajoja: alueita esittelevä kartta sekä selitys ovat tutkielman liitteistä (katso liite 1.). Alla olevaan kaavioon on listattu taikakalukortiston arkiesineet niiden perinnealueiden mukaan.

Kuva 1. Käsiteltävien taikaesineiden kappalemäärä perinnealueittain.

Kaaviosta on huomattavissa, että ylivoimaisesti eniten esineitä on tullut Karjalan alueilta ja tarkemmin perinnealueilta h ja j. Kokoelmasta löytyi esineitä vain kymmeneltä eri perinnealueelta, mikä jättää 14 aluetta ilman yhtäkään taikuuteen käytettyä arkiesinettä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että näillä alueilla ei olisi harjoitettu taikuutta, koska suullista ja kirjallista perinnettä alueilta kyllä löytyy. Lisäksi Tampereella Vapriikin museon kokoelmista löytyy taikaesineitä yli 100 alanumerolla, mikä tietenkin vähentää Tampereelta ja sen lähikunnista tulleiden esineiden osuutta Kansallismuseon kokoelmissa. Näitä esineitä ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkielmassa.

Tutkimusaineistoa tulee tarkastella kriittisesti, koska sen esineet vastaavat vain pientä otantaa sellaisista taikaesineistä, joista on haluttu luopua. Koska kaikkien esineiden luettelotiedot eivät sisällä tarkkaa selitystä esineiden käyttötarkoituksesta, täytyy myös muistaa, että esitetyt folkloren loitsut ja runot antavat vain esimerkkejä käyttötarkoituksista. Esineet antavat otannan tietystä ajasta ja paikasta, eikä niistä sen vuoksi voida tehdä kaikenkattavia päätelmiä. Tämä aineisto yksinään ei myöskään mahdollista ajan tuomien muutosten tarkastelua taikaesineissä.

2 Taikaesineiden tutkimuksen taustaa

Taikaesineiden arkeologinen tutkimus on ollut Suomessa melko vähäistä, mutta kiinnostus aihetta kohtaan kasvaa jatkuvasti. Tutkimuksessa käsiteltävistä esineistä on kirjoitettu kaksi lyhyttä julkaisua, kun esineet olivat vasta saapuneet Kansallismuseon kokoelmiin (Sirenus 1906: 1921). Nämä kansatieteilijä Sireliusin julkaisut ovat kuvailevia katsauksia Suomen taikaesineisiin. Lisäksi esineiden käyttöä on kuvailut kansatieteilijä Manninen (1917: 1933). Molemmat tutkijat ovat olleet kansatieteilijöitä ja täten keskittyneet tutkimukseen enemmän sen kannalta.

Kivikautiset esinetyypit, erityisesti ukonvaajaperinne, sekä esihistoriallisten esineiden uudelleenkäyttö taikaesineinä on kiinnostanut arkeologeja 2000-luvulla (esim. Asplund 2006; Muhonen 2006; Kunnas-Pusa 2016). Ukonvaajaperinteen lisäksi käärmeenkärjäkiviä on tutkinut esimerkiksi Matti Huurre (1965). Kansainvälisesti taikaesineistä on julkaistu tutkimusta muun muassa Virossa (Johanson & Jonuks 2018). Suomen taikaesineitä on tutkittu folkloristien ja etnologien näkökulmasta (Issakainen 2006; Piela 2011; Ratia 2009) sekä viime vuosina arkeologian näkökulmasta Sonja Hukantaipaleen johdolla (esim. 2018, 2023, 2024). Kuitenkaan arkisen magian tutkimusta ei ole arkeologian näkökulmasta tehty paljoa.

Vähäiseen tutkimukseen on saattanut vaikuttaa arkeologien keskittyminen mielestään konkreettisempiin aiheisiin tai sitten aiheen tutkimuksen haastavuus. Kansanuskon arkeologian tutkimus vaatii laajaa kansanuskon tuntemusta ja on teorialtaan hyvin fenomenologista, keskittyen menneiden ihmisten uskomuksiin, symboliikkaan sekä tuntemuksiin. Aihe ei ole helppo ja turvautuukin paljon tulkintoihin. Aineiston puute kuitenkin tuskin on syynä tutkimuksen vähäisyydelle, kun Kansallismuseon ja Vapriikin kokoelmista pelkästään löytyy yli 400 taikaesinettä ja folkloreaineistoa on sekä arkistoissa että verkossa saatavilla huomattavat määrät.

Aineiston kertymisen kannalta on mielenkiintoista ajatella, mistä on oltu valmiita luopumaan ja mitkä esineet on jätetty itselle talteen syystä tai toisesta. Taikaesineet ovat saattaneet olla kantajalleen tai omaisille niin tärkeitä, että niistä ei ole haluttu luopua tai niitä ei ole edes näytetty niistä kiinnostuneelle keräilijälle (Heikel 1878: 14). Tästä esimerkkinä taikalukortiston yksi noitapussi (KM KF1566), jonka luettelotiedoissa kerrotaan, että esineiden luovuttajalla oli enemmänkin esineitä, jotka kuitenkin rotat olivat vieneet pusseineen päivineen, kun esineiden omistaja oli ollut muualla parannustehtävissä.

Monia esineitä lahjoitettiin museoille niiden käyttäjän kuoltua, jos esimerkiksi lähiomaiset eivät halunneet jatkaa perinteiden harjoittamista (Hukantaival 2023: 6). Taikakalukortistosta löytyy tällaisia tyttären lahjoittamia taikaesineitä, joita hänen äitivainaanansa on käyttänyt ja opastanut tytärtä käyttämään (KM KF1293–1297). Omaisille taikaesineistä luopuminen on varmasti ollut helpompaa, kuin käyttäjille. Tämä kertoo sukupolven vaihdoksesta ja modernin lääketieteen kehityksestä, koska ihmiset eivät enää kokeneet isovanhempien perinneloitsuja tarpeelliseksi. Omaisilta saaduissa esineissä on huomattavissa pieni tietokatkos esineiden käyttöön liittyen. He ovat saattaneet kuulla tai seurata, kun esineiden omistaja on niitä käyttänyt, mutta tiedot eivät usein ole yhtä kattavia kuin suoraan taikaesineiden käyttäjiltä saaduissa esineissä.

3 Esinetyypit

Tässä luvussa esitellään Kansallismuseon taikakalukortiston arkiesineet, joita oli 40 luettelonumerossa yhteensä 51 esinettä. Joitain esineitä oli useampi kappale, jolloin ne käsitellään yhteisesti. Esineet on jaettu seitsemään alalukuun, käsittelyn helpottamiseksi.

3.1 Veitset ja puukot

Veitset ja puukot ovat tärkeä työväline kansanrunouden mukaan: eläimen poikimisen jälkeen (esim. SKMT IV, III 208), kesälaitumelle laskettaessa (esim. SKMT IV, VI 356; 911), eläimen päästämiseen metsänpeitosta (esim. SKMT IV, VIII 366). Lyhyesti ja ytimekkäästi: ”Navetassa pitää aina olla puukko” (SKMT IV, I 209). Ne ovat toimineet monissa loitsuissa myös sivuosassa esimerkiksi sekoitusvälineinä (Ratia 2009: 90) tai hopeasta vuollessa.

Kääntöpääveitsetä (KM KF1543) kerrotaan luettelotiedoissa seuraavaa: ” – – pään kerrotaan olevan kirkonrististä ja yheksmerkkinen s.o. 9 naulansijaa pyettä (?) y.m.” Luettelotiedoissa kerrotaan myös, että veitsellä on piirretty viiskantoja eli pentagrammeja lehmänkelloihin, koska niiden uskottiin suojelevan karjaa karhuilta. Esinettä on käytetty myös ihotautien parantamiseen leikkaamalla maata ”maahisen” päälle. Veitsen käsiosassa on pistekoristeluja.

Kuva 2. Kääntöpääveitsi KM KF1543. Kuva: Sonja Hukantaival. Editoinut: Sofia Jätteenmäki.

Puukon tynkä (KM K8517: 12), jonka käsiosa on tehty poronsarven tyvipäästä, eikä terän ruoto ei uppoa siihen kokonaan. Luettelotietojen mukaan on mahdollista, että terä ei ole alkuperäinen. Puukontynkä on kuulunut jämsäläiselle ”Sauna-Jussille”, joka on käyttänyt sitä paiseita taikoessa.

Kuoharin puukko (KM K569) on luettelotietojen mukaan valmistettu yhdeksästä terälajista ja sen jälkeen karastettu naisen maidossa. Puukossa on koristeltu pronssikahva ja terä on katkennut. Luettelonumerossa on puukon lisäksi myös käärmeentali ja hopearaha vuodelta 1731. Kyseisten esineiden avulla on luettelotietojen mukaan valmistettu voidetta, jolla on parannettu käärmeenpuremia. Kyseinen luettelonumero on siitä mielenkiintoinen, että sen luettelotiedoissa on kerrottu tarkasti voiteen valmistusprosessista, jonka osana on lausuttu niin kalevalamittaisia loitsuja kuin Isä meidän -rukousta. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka kansanusko ja kristinusko ovat Suomessa kulkeneet rinta rinnan. Esineet on lisätty kokoelmiin vuonna 1864 ja ovatkin ensimmäisiä arkiesineitä taikakalukokoelmassa.

Veitsen varsi (KM KF1297) on messinkinen ontto putki, jota on käytetty lehmän utareiden äkkipaisuman parantamiseen. Luettelotietojen mukaan: ”jos lehmän utaret paisuvat otetaan lakritsia (?) ja pureskellaan suussa, tästä syntyneellä sylellä voidellaan utaret ja painellaan sitten kolmella lämmitetyllä vaskella.” Samanlaisia parantamistapoja on myös muilla vaskiesineillä, joita käsitellään hieman myöhemmin.

3.2 Rahat ja pelimerkit

Rahojen taikaperinnettä tutkiessa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota löytökontekstiin sekä siihen, onko raha kokonainen vai onko siitä esimerkiksi vuoltu paloja pois uhrina. Karjataioissa toistuvina teemoina ovat rahojen asettaminen rakennusten perustuksiin (esim. SKMT IV, I 229), lattioiden alle suojelemaan pahoilta voimilta ja esimerkiksi rahan laittaminen eläimen juomasankoon hyvän onnen toivossa (esim. SKMT IV, III 755). Lisäksi hopeasta vuoleminen on ollut yleinen uhraus ja haltijoiden lepyttelytapa.

Kokoelmasta löytyy neljä rahaa sekä yksi pelimerkki. Luettelotietojen mukaan kaikki neljä rahaa ovat todennäköisesti 1700-luvun alkupuolelta, mikä tekee niistä verrattain vanhoja, koska aineisto on kerätty 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Kahdesta hopearahasta on veistetty palat pois, mutta kaksi kuparirahaa ovat säilyneet kokonaisina.

Espanjalainen hopearaha (KM K8255) on peräisin vuodelta 1711 (Corulus III).

Hopeaesineiden tapaan rahan reunasta on veistetty palaa pois (esim. SKMT IV, I 234).

Esineen reunasta veistetty pala on huomattavasti pienempi kuin aiemmin kuoharin puukon (KM K569) yhteydessä mainittu ruotsalainen vuoden 1731 hopearahan. On siis mahdollista, että raha on ehtinyt olla taikakäytössä vähemmän aikaa tai siitä on vuoltu pienempiä paloja. Jälkimmäisestä hopearahasta on luettelotietojen mukaan vuoltu hopeaa lepyttämään haudan haltijoita, kun on haettu hautausmaalta taika- ja rohtoaineisia.

Kuva 3. KM K8255. Kuva: Sonja Hukantaival.

Kuva 4. KM K569. Kuva: Sonja Hukantaival.

Kuten aiemmin todettu, löytökonteksti voi paljastaa esineiden taikakäytön. Esimerkiksi, jos esineet on löydetty tunnetusta uhrilähteestä kuten kokoelman kaksi kuparirahaa (KM KF2139). Kuparirahat ovat mahdollisesti vuodelta 1712 ja kuvan perusteella ainakin toisessa kolikossa on nähtävissä vaakuna, jonka päällä kruunu. Löytöpaikkana toimineeseen uhrilähteeseen liittyy seuraava sananpars: "Jos out (se. tauti) Kakonahon lähteestä, nii heitäi pois, jos out Sonkajan posekesta, niin vieiel leh." Pohjoismaisesta folkloristiikasta väitellyt John Björkman toteaa väitöskirjassaan (2024: 54), pyhillä lähteillä on uskottu olevan parantavia voimia varsinkin silmäsairauksia vastaan. Björkmanin mukaan parantavaa vettä saa käyttöönsä, jos uhraa lähteeseen kolikoita tai neuloja. Jos ottaa lähteestä ilman uhraamista, varas sairastuu ja voi jopa kuolla (Björkman 2024: 54).

Tunnetusta taikalähteestä on löydetty myös ohuesta kuparilevystä tehty pelimerkki (KM K8240). Sen etupuolella on kolme kruunua ja toisella puolella viisi sisäkkäistä rengasta. Pelimerkin reunoja kiertää seppelä. Tämän esineen mahdollisesta taikakäytöstä kertoo ainoastaan sen löytöpaikka. Esine on luettelotietojen mukaan ollut aiemmin Rahakammiossa numerolla 2025: 15.

3.3 Amuletit, korut ja soljet

Erilaiset korut, amuletit ja soljet ovat olleet paitsi asusteita, myös tärkeitä taikaesineitä. Erityisen kätevää esineiden kohdalla on se, että ne ovat yleensä pieniä, kulkevat helposti mukana asussa, mutta ovat kuitenkin tarpeen vaatiessa aina nopeasti saatavilla.

Kokoelmasta löytyy amuletiksi ryhmitelty peurariipus (KM KF1682), jonka tinalevyssä on peurin kuva. Luettelotiedoissa kerrotaan ainoastaan, että amulettia on kannettu kaulassa ja sen on arvioitu olevan taikakalu. Erilaisilla amuleteilla, talismaaneilla ja onnenkaluilla on usein uskottu olevan kantajan tunnearvon lisäksi joitain maagisia ominaisuuksia. Amuletin tarkoitus on suojella kantajaansa maagisin keinoin (Ratia 2009: 30–31).

Sormus (KM KF1257) on ollut monipuolinen taikakalu, jota on käytetty niin vihkimiseen, parantamiseen kuin eksyneiden kotieläintenkin etsimiseen. Sormuksesta kerrotaan luettelotiedoissa seuraavasti:

”Sormuksella on vihitty kolme paria ja sitä käytti Huttunen hakiessaan metsään eksyneitä kotieläimiä. Sormus kytkettiin punaisella langalla kolmeksi päiväksi talliin tai navettaan ja käytiin "sitomassa metsä". Se tapahtui niin että kolme pientä vesaa sidottiin yhteen latvoistaan punaisella langalla, ja tämä temppu toi varmasti eläimet kotiin. Sormusta tarvittiin myös pesuvettä tehdessä "pahan särettäville" (kaatuvatautisille) ja hulluille. Vesi laskettiin sormuksen läpi ja vietiin, sitte kun sairas oli pesty, hautausmaalle. Samaten laskettiin umpitautiin ja pistoksiin tarvittava vesi sormuksen läpi.”

Saman alanumeron soljesta kerrotaan seuraavaa: ”Soljesta vuoli noita lastuja uhriksi lähteihin, joista otettiin vettä. Se oli ollut kersantti Joakim Lindén rinnassa hänen kuollessaan ja oli tarpeen rosvoja ja muita pahantekijöitä rangaistaissa ja ilmisaadessa.” Myös hopeasoljesta (KM KF1535) vuoltiin paloja taikatarkoituksessa. Soljesta on luettelotietojen mukaan vuoltu hopeaa esimerkiksi lähteisiin ”yheksmerkkisellä veihellä”.

Myös tankaperäsormuksella (KM K7274: 9) on ollut parantavia voimia. Sormus on hopeinen 2-uurteinen sormus, jossa kantana on sydämenkuva. Kuten aiemmin mainitun sormuksen kohdalla, myös tällä sormuksella on vihitty useaan kertaan ja sitä on käytetty kaatuvatautia eli epilepsiaa vastaan. Tämänkin sormuksen läpi on laskettu vettä, joka saa täten parantavia voimia.

3.4 Värttinän osat

Värttinän osia löytyi kokoelmasta paljon muihin alaryhmiin verrattuna ja niitä oli luettelonumeroista kahdeksassa. Kokoelmasta löytyi yksi kehrätön värttinä (KM KF1549), yksi poron sarvesta tehty värttinänkehrä (KM 2378: 19) ja loput kuusi kivisiä värttinäpyöriä ja -kehriä (KM K2378: 29, KM K2829: 11, KM K3588: 6, KM K2042: 10, KM K2115: 7, KM K3669: 2). Näistä kuudesta kiviesineestä kolmen mainittiin olevan myös käärmeen kärjäkiviä. Myös KM KF1257 taikaesineiden joukossa näyttäisi kuvien perusteella olleen kaksi kivistä värttinänkehrää, vaikka luettelotiedoissa mainitaan vain yksi käärmeenkärjäkivi. Kahdessa kivisessä värttinänkehrässä on uurteita reunoilla (KM K3588: 6 ja KM K2378: 29) ja yhteen on reunaan kaiverrettu yhdeksän kuoppaa (KM K3669: 2).

Kuopin koristeltu värttinänkehrä (KM K3669: 2) herätti mielenkiinnon, sillä kuoppakoristeluja on värttinänkehrissä harvemmin. Heidi Martiskainen käy pro gradu -tutkielmassaan (2008) läpi Turun kaupunkikaivausten värttinänkehrien koristeluja ja sieltä häränsilmä ja kehät/viivat koristeisia kivisiä värttinänkehriä löytyi kaksi. Lisäksi yhdestä puisesta kehrästä löytyi puumerkiksi/taikamerkiksi luokiteltu viisikanta (TMM 20315: 740). Kuitenkin koristelut tuskin voivat kertoa paljoo esineen taikastatuksesta, koska osa Kansallismuseon taikakalukokoelman kehristä oli täysin koristelemattomia ja koristeet ovat voineet olla esineissä pelkästään esteettisistä syistä.

Kuva 5. Värttinänkehrä KM K3669: 2, jonka reunaan kierää yhdeksän kuoppaa. Kuva: Sonja Hukantaival. Editoinut: Sofia Jätteenmäki.

Kuva 6. Värttinänkehrä KM K2378: 29, jonka reunaan kiertyy uurteet. Kuva: Sonja Hukantaival. Editoinut: Sofia Jätteenmäki.

Kehrättömän värttinän (KM KF1549) luettelotiedoissa kerrotaan, että värttinä on karkeaa tekoa ja sen alapäässä on rautalangasta väännetty koukku. Sitä kerrotaan käytetyn lankeavaan tautiin yhdessä hirtonuoran kanssa, kun muut keinot eivät enää auttaneet. SKVR:n

tietokannasta löytyy myös runo, jossa värttinäpuikkoa käytetään ehkäisemään tyttölasten yöllisiä itkuja, eli vaivaavan *yönitkettäjäisen* poistoon (Liite 3: SKVR VII4 loitsut 2225). Kyseinen loitsu on kerätty Korpiselältä Laatokan Karjalasta ja esine on peräisin Tohmajärveltä Karjalasta.

Värttinänkehriä on käytetty muun muassa paiseiden paineluun, esimerkiksi KM K3588: 6. Käärmeiden kärjäkiviä on käytetty värttinänkehrien tavoin kasvannaisten paineluun (Liite 3: SKVR XI 604). Luettelotiedoissa on huomattavissa, kuinka useampi värttinäkivi ja -kehrä on luetteloitu myös käärmeen kärjäkiveksi. Myös KM K2042: 10 värttinänkehrää / käärmeen kärjäkiveä on luettelotietojen mukaan käytetty parantamiseen; "taikausko seudulla luulee käärmeitten kärjäoidessään käyttäneen ja sitten on niitä muka voitu käyttää noitakaluna tautia parantaessa." Värttinänkehrä KM K2115: 7 on löydetty talon peltoa kynnettäessä. Värttinänkehrä KM K3669: 2 on puolestaan luettelotietojen mukaan löydetty "Käärmeitten kärjäpaikasta".

3.5 Metalliesineet

Metalliesineiden joukossa toistuvia esineitä ovat erilaiset tulus- ja iskuraudat sekä vaskiesineet. Iskuraudalla (KM KF1821) ja suoniraudalla eli näppärillä (KM KF481) on isketty suonta. Näppärillä on lisäksi myös korjattu hevosen suuta. Suoneniskennän tarkoituksena oli valuttaa pahaa verta ulos kehosta ja sitä on käytetty kansanparannusmuotona silloin, kun tauti on ollut liian syvällä eikä kuppaus ole riittänyt (Madetoja 2004). Jousenlukoilla (KM KE686) on luettelotietojen mukaan lähetetty: "kaikki pahat kotiinsa tuulen tuntemattomiin, päivän näkymättömiin".

Kokoelmasta löytyy tulukset nahkapussissa (KM KF1321) sekä uitinrauta (KM KF271), joka on myös alaryhmitelty tuluksiin. Tuluksilla on luettelotietojen mukaan "korjattu naimalykkyjä" ja niiden kerrotaan olleen paljon käytetyt sekä luotettavat. Uitinrauta luettelotiedoissa kuvaillaan tuliraudan tapaiseksi, mutta sitä on käytetty hevosen häntään uitettaessa, ettei näkki vie hevosta.

Vaskiesineitä löytyy useita: silanvasket (KM KF1294), vaskiputki (KM KF624) ja vaskihela (KM KF625). Silanvaskia on käytetty aikaisemmin mainitun veitsen varren (KM KF1297) tapaan parantamaan äkkipaisumaa, lehmän utareissa. Kahdesta muusta vaskiesineestä ei ole kerrottu luettelotiedoissa mitään tarkempaa käyttötarkoitusta.

Käärmeenruokkimakauha (KM KB2863) on rautainen kauha, jonka pohjassa on reikä.

Esineen luettelotiedoissa ei ollut tarkempia selityksiä esineen käytöstä ja nimenkin perässä oli kysymysmerkki. Käyttämistäni lähteistä ei löytynyt käärmeenruokkimakauhaa koskevaa folkloreaineistoa. Kuitenkin esine liittyy viihteelliseen tarinaan, jossa lapsi ruokkii käärmettä kauhalla ja lyö tätä sitten kauhalla päähän, koska se on liian ahne (Hukantaival 2025).

3.6 Pienesineet

Kokoelmasta löytyy paljon pienesineitä, joista joidenkin käyttötarkoitukset tiedetään ja toisten ei. Kahdesta luodista (KM KF1289) tiedetään ainoastaan, että ne ovat noitakaluja.

Noitapussin (KM KF1566) esineiden käyttötarkoitus taas on selvä: ”Reikäniekat esineet taas piti panna kaikki viisi päällekkäin ja laskea vettä kolme kertaa niiden lävitse, niin silloin paransi kaikellaisia kotieläimiä kumpaakin lajia umpitaudista kun sitä vettä suuhun annettiin.” Pussista löytyy kolme mutteria, kaksi tulirautaa ja lyijyisen kraanan osa. Lisäksi noitapussin ukonkiveä ja päivännäkemättömiä on käytetty kipeiden kohtien paineluun.

Avainta (KM KF1296) on käytetty, jos lehmä tai hevonen oli ammuksissa. Luettelotietojen mukaan avaimen renkaan läpi on kaadettu kolmesti kylmää vettä ylhäältä alaspäin. Tämän jälkeen, jos löytyy rikkipolkaistu ampiasispesä, joka pantaisiin tähän veteen. Lopulta vesi heitetään kolmesti saunan kiukaan läpi ja juotetaan eläimelle, samalla hieroen sen selkää.

Kuva 7. Kalmanneula KM KF1555 saattaa vaikuttaa harmittomalta, mutta sillä on ollut merkittäviä voimia. Kuva: Sonja Hukantaival. Editoinut: Sofia Jätteenmäki.

Kalman neulaa (KM KF1555) kuvaillaan tavalliseksi teräsneulaksi, jolla on ommeltu kuolleen lakanoita. Kyseinen neula on ollut voimakas taikaesine ja sen voima on kasvanut aina, kun sen avulla on ummistettu uusi vainaja. Näin voimakkaalla taikaesineellä on saatettu vaikuttaa myös muiden ihmisten parisuhteisiin:

”Tavallista oli, että taikuri ummisti vainajan lakanaan, koska luultiin, että hän sen sai paraiten manalan teiltä palajattomaksi. Neulalla, jota taikuri eli noita ja momiseen (?) käytti, oli taikavoima - sitä suurempi, kuta useampia vainajia sillä oli ummistettu. Jos kahteen rakastuneeseen katsottiin sen silmän kautta tai sen ja vasemman käden nimettömän sormen välitse, saatiin ne kylmiksi tosilleen - vieläpä vihasiksikin, jos katsottaessa neulan alla pidettiin käärmeen päätä. Ost. 22.5.1905.”

KM KF1555

3.7 Muut

Tammilautaset (KM KF1303) ja (KM KF1293), joista ensimmäisellä on parannettu elttatautisia lapsia. Luettelotiedot ovat jälleen vajavaiset, mutta lautaselle pantiin mahdollisesti hietaa ja lasta kierrettiin kolme kertaa vastapäivään. Toisella lautasella on parannettu äkkipaisumaa, ensin lämmittämällä lautasta välillä sylkien sen päälle. Lopulta lautasella painettiin äkkipaisumaan, jolloin se alkoi sulaa ja parantua. Ensimmäisen lautasen toisella puolen on kaiverrettu merkintöjä. Toisessa lautasessa on pieni porattu reikä.

Karvarukkaset (KM KF1552) on tehty hukan tai koiran nahasta. Näitä karvarukkasia on luettelotietojen mukaan käytetty, kun on etsitty kadonnutta ja ”varkaiden jälkiä kopeloidessa”. Rukkasten tärkein tehtävä on suojata taikuria taudilta, jonka hän tahtoo rikolliseen ajaa.

Umpipuu ja tupet (KM KF1229). Luettelotietojen mukaan umpipuun ja kolmen erikokoisen puukontupen läpi kaadettiin vettä, jota käytettiin lääkkeenä umpitautiin. Tupet laitettiin sisäkkäin. Ruusia eli keramiikanpalaa (KM KF634) on luettelotietojen mukaan käytetty

paiseitten painelemiseen. Yhdessä esineen kanssa tuli myös päivännäkemätön³ (KM KF628) ja käärmeenkärjäkivi (KM K632).

Tapionpöytä (KM KF1547) nimitys voi olla harhaanjohtava, sillä kyse on mahdollisesti rukin harkkin tapaisesta puukepistä, joka vietiin ”mehänlinnaa” eli muurahaispesään, kun haluttiin suojella metsän karjaa tai toivottiin hyvää metsästyssaalista.

Lasipullo (KM KF1691) on ollut lahjoitus, joka on ostettu huutokaupasta. Luettelotiedoissa kerrotaan, että sitä lienee käytetty joihinkin taikoihin. Lasipullo on vaaleansinistä lasia ja on keskeltä hieman yhteen sulatettu. Kivisestä maalipetkeleestä (KM KF630) kerrotaan ainoastaan, että sitä on käytetty taikakaluna. Edellä mainittujen arkiesineiden lisäksi taikaesineiden ja noitapussin joukosta löytyi paljon orgaanisia taikakaluja kuten käärmeen nahkaa, karhunkynsiä, päivännäkemättömiä sekä kiviesineitä kuten ukonkiviä ja kivialttoja. Näistä esineistä voisi hyvin tehdä oman tutkielmansa, sillä käyttötarkoituksia on monia.

---

³ Päivännäkemättömät ovat puun kyljessä kaarnan alla kasvavia umpipahkasia.

4 Tulokset ja pohdintaa

Heti alkuun tulee muistaa, että aineistosta ei voi tehdä mitään kaikenkattavia päätelmiä, mutta esitettävät huomiot ovat toistuvia ilmiöitä, joita tutkimalla voidaan tehdä perusteltuja tulkintoja. Ensimmäiseksikin tämä 40 arkiesineen kokoelma sisältää esineitä laidasta laitaan ja kymmeneltä eri perinnealueelta. Käyttämäni kirjallinen folkloreaaineisto on peräisin pääosin samalta, osittain vanhemmiltakin ajoilta ja kattaa samoja perinnealueita, kuin esineetkin. Esineisiin perehtyessä nousee esiin useita toistuvia elementtejä, kuten symboliikka, käyttötavat sekä löytökontekstit.

Tärkeimpiä huomioita arkiesineiden tunnistamiseen on löytökonteksti, jonka vuoksi tarkka löytöpaikan dokumentointi arkeologisilla kaivauksilla on erittäin tärkeää. Kuten huomasimme useammankin esineryhmän kohdalla, on taikakaluja piilotettu esimerkiksi rakennusten perustuksiin, seinien väliin ja lattioiden alle. Jos siis jokin löytö vaikuttaa siltä, että se on laitettu paikalle tarkoituksella, on hyvä muistaa pohtia, olisiko kyseessä taikaesine. Näiden lisäksi mahdolliset uhrilähteet ja kulttipaikat voivat paljastaa löydetty esineet taikaesineiksi. Uhri- ja kulttipaikkojen tunnistukseen voi auttaa perimätieto, vanhat kartat sekä paikkojen nimistö. Suomalaiset paikannimet kuten Hiisi ja Pyhä, ovat hyviä esimerkkejä mahdollisista uhri- ja kulttipaikoista (Björkman 2024: 18).

Toinen tärkeä huomio on mahdolliset käyttöön liittyvät symbolit ja merkinnät esineessä. Tällaisia ovat esimerkiksi puumerkit, kirjoitukset, koristelut tai käyttöön liittyvät jäljet kuten vuoleminen. Ei ole kuitenkaan aina helppoa huomata eroa arkipäiväisen koristelun ja kulumisjälkien sekä taikaesineiden välillä. Kaiverretut ja piirretyt symbolit ovat huomattavasti helpommin tunnistettavissa, kuin esineiden aineeton symboliikka. Yleisenä symbolina kansanuskossa esiintyy viiskanta eli pentagrammi, joka on jo varhaisessa kansanuskossa mielletty suojaavaksi symboliksi, minkä vuoksi sitä on kaiverrettu esimerkiksi lehmänkelloihin (KM KF1543). Puumerkkejä löytyi ainakin toisesta tammilautasesta (KM KF1303), johon oli piirretty numero 2 ja kaiverrettu merkki, joka näyttää väärinpäin olevalta j-kirjaimelta.

Myös numerot toistuvat sekä aineellisessa että aineettomassa aineistossa. Esimerkiksi numero yhdeksän nousee esiin sekä värttinänkehrän (KM K3669: 2) kuoppakoristeluissa että aineiston veitsissä (KM KF1543 ja KM K569), jotka ovat yheksmerkkisiä tai yhdeksästä teräslajista tehtyjä. Myös taioissa taikojalla tulee olla yhdeksän erilaista taikakalua tai -ainetta

(Ratia 2009: 55.) Lisäksi numero kolme toistuu, sillä esimerkiksi vettä kaadetaan avaimen (KM KF1296) reiän läpi kolme kertaa tai kierretään lapsen ympäri kolme kertaa (KM KF1303). Lisäksi kolmen pariskunnan vihkisormuksella on erityinen merkitys (KM KF1257; Ratia 2009: 74). Aineistossa ja varsinkin parantaviin taikoihin liittyvissä esineissä tuntuu korostuvan reikäesineiden tärkeys. Lähes kaikesta, mistä voidaan kaataa jotain läpi, on sitä tehty. Tästä poikkeuksena kuitenkin värttinäkehrän, joita on käytetty enemmän paineluvälineinä.

Mielenkiintoisena huomiona on myös kristillisten piirteiden ilmeneminen kansanuskoon liittyvissä esineissä ja loitsuissa. Esimerkiksi kirkonrististä valmistettu kääntöpääveitsi (KM KF1543) sekä kuoharinpuukon (KM K569) yhteydessä esiintyvä Isä meidän -rukouksen lausuminen. Kuten aluksi todettiin, kristinusko ei täysin tuominut valkoisen magian käyttöä, jonka vuoksi perinteet ovat pysyneet kansan parissa vuosisatojen ajan. Onkin mahdollista, että kristinuskon avulla on pyritty vahvistamaan kansanuskon perinteisiä loitsuja.

4.1 Lopuksi

Vaikka käyttämäni aineisto on kerätty vasta 1800–1900-lukujen vaihteessa, jolloin se on arkeologisessa kontekstissa verraten nuorta, kertoo se ajan perinteistä ja tavoista, mitkä heijastuvat kauempaa menneisyydestä. Arkeologin silmin aineisto saattaa helposti vaikuttaa liian nuorelta ollakseen relevanttia tutkimuksen kannalta, mutta mielestäni on tärkeä muistaa, että jostain perinteet ovat kehittyneet ja pystymme lähestymään vanhempaa tutkimusta näiden uudempien aineistojen avulla.

Kansanusko on kulkenut yhteisöissä pääasiassa suullisena, mutta osittain myös kirjallisena perintönä. Osa perinteistä juontaa juurensa ennen kristinuskoa vallinneeseen aikaan, kun luonto sekä siellä asuvat jumaluudet ja väet olivat ihmisten ylin auktoriteetti. Nämä uskomukset eivät kadonneet minnekään kristinuskon saapuessa, vaan ne muovautuivat osaksi uutta elämää, eivät niinkään uskontona vaan tapoina ja arvostuksena vanhaa kohtaan.

Tutkimus antaa pienen kurkistuksen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen taikaperinteisiin. Itse taikaperinteiden lisäksi aineisto kertoo sukupolven ja maailmankuvan vaihdoksesta, kun jälkipolvet eivät enää koe tarvetta tai halua jatkaa vanhempiensa ja isovanhempiensa perinteitä. Aineisto kertoo myös taikaesineiden tunnearvosta tai sen puutteesta riippuen siitä, onko niitä annettu museoihin vai onko ne haluttu pitää itsellä.

Tutkimuksen merkittävimmät laajentamiskohdat olisivat laajempien folkloreaineistojen tutkiminen, aloittaen SKMT-sarjan muista osista. Tämän jälkeen tarkempaan tarkasteluun voisi ottaa SKS:n SKVR-tietokannan sekä erilaiset arkistot ja oikeudenkäyntipöytäkirjat. Kerättyä folkloreaineistoa sekä muita asiakirjoja on saatavilla runsaasti, joten todennäköisesti jonkinlaista rajausta tämän läpikäymiseen pitäisi tehdä. Lisäksi tutkimusta voisi laajentaa muiden museoiden taikaesinekokoelmiin, kuten Tampereen museokeskus Vapriikin kokoelmiin. Vertailuaineistoksi voisi myös ottaa arkeologista löytöaineistoa, jolloin mahdollisten tunnistuskäytänteiden luonti voisi olla luontevampaa. Lisäksi ei tule tietenkään unohtaa kansainvälistä tutkimusta ja vertailuaineistojen hakemista ulkomailta, etenkin muista Pohjoismaista ja menetetyn Karjalan alueelta. Monipuolisemman folklore- ja esineaineiston myötä tutkimuksessa voisi perehtyä lähemmin eri eroihin ja erityispiirteisiin. Tutkittavat aineistot eivät siis ihan heti tule loppumaan kesken, mikä tietenkin näin tutkijan näkökulmasta on vain positiivista.

Lähteet ja kirjallisuus

Käytetyt lyhenteet:

KM = Kansallismuseo

SKVR = Suomen Kansan Vanhat Runot

SKMT = Suomen Kansan Muinaisia Taikoja

Lähteet ja arkistoaineistot:

Hukantaival, Sonja 2025: *Kandidaatintutkielman aihetta*. Henkilökohtainen sähköpostiviesti 26.5.2025.

Rantasalo, A. V. 1933: *Suomen Kansan Muinaisia Taikoja IV, Karjataikoja 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Rantasalo, A. V. 1933: *Suomen Kansan Muinaisia Taikoja IV, Karjataikoja 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Rantasalo, A. V. 1934: *Suomen Kansan Muinaisia Taikoja IV, Karjataikoja 3*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Taikakalukortisto. Kansallismuseon kansatieteelliset kokoelmat, Helsinki.

Kirjalliset julkaisut:

Asplund, Henrik 2006: Puikko puhki pilven? Immonen, Visa & Haimila Miikka (toim.): *Mustaa valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle*. 19–27. Turun yliopisto, Arkeologian oppiaine.

Björkman, John 2024: *Healing Springs and Haunted Woods: Sacred sites of folk belief and spatial order in Southwest Finnish village societies*. Åbo Akademi University. Painosalama. Åbo.

Eilola, Jari 2003: *Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*. Bibliotheca historica, 81. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Haavio, Martti 2020: *Suomalainen mytologia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Heikel, Axel Olai 1878: *Kertomus muinaisjäänöksistä Hauhon kihlakunnasta*. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 29. Suomen Tiedeseura, Helsinki.

Hukantaival, Sonja 2016: *“For a With Cannot Cross Such a Threshold!” Building*

- Concealment Traditions in Finland c. 1200–1950*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiar XXIII. Suomen keskiajan arkeologinen seura. Turku.
- Hukantaival, Sonja 2018: Kansallismuseon taikaesinekokoelma: Kansanuskon arkeologiaa. *Muinaistutkija*, Nro 4, 48–53. Saatavissa: http://www.sarks.fi/mt/julkaisut_mt.html
- Hukantaival, Sonja; Kouvola, Karolina; Mahlamäki, Tiina; Moine, Aleks (toim.) 2024: *Magiaa ennen ja nyt*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Huurre, Matti 1965: Ukkosennuolia ja käärmeiden kärjäkiviä. *Yhteisvoimin* (6): 38–39.
- Kunnas-Pusa, Liisa 2016(4): Tärvellyt ja kaaputetut – Kivikautiset irtolöydöt Jaakkiman pitäjästä ja kivikauden esineiden keräily 1800–1900-luvujen vaihteessa. *Muinaistutkija* (4): 2–17. Saatavissa: http://www.sarks.fi/mt/pdf/2016_4.pdf
- Manninen, Ilmari 1917: Kulta, hopea ja vaski suomalaisissa taioissa. *Kotiseutu* 4–7. 40–54.
- Manninen, Ilmari 1933: Kansanomaisesta tautiopista ja taikaparannuksista. Jutikkala, E. (toim.) *Suomen kulttuurihistoria I*: 228–244. Gummerus. Jyväskylä.
- Piela, Ulla 2011: Esineen taika. A. Nieminen, P. Olsson, H. Ruotsala & K. Siivonen (toim.) *Aineen taikaa. Näkyvän ja näkymättömän kulttuurin jäljillä*: 109–123. Helsinki: SKS.
- Sirelius, Uno Taavi 1906: Muutamista suomalaisten taikakaluista. *Virittäjä* 10. 33–40.
- Sirelius, Uno Taavi 1921: Varautuminen. Taika- ja varausneuvot. *Suomen kansanomaista kulttuuria*, 554–61. Esineellisen kansatieteen tuloksia II. Otava. Helsinki
- Stark, Laura 2015: *Magic and Witchcraft in Their Everyday Context: Childhood Memories from the Nineteenth-century Finnish Countryside*. ARV: Nordic Yearbook of Folklore, 70, 125–146. University of Jyväskylä.

Opinnäytetyöt:

- Martiskainen, Heidi 2008: Turun kaupunkikaivausten värttinänkehrät 1300–1700-luvuilla. Arkeologia. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.
- Ratia, Katri 2009: Taikojen väkevät ainekset: Tutkielma väestä ja sen ilmenemisestä esineissä ja materiaaleissa vanhassa pohjois-suomalaisessa taikaperinteessä. Etnologia, Historian ja Etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Verkkojulkaisut:

- Hukantaival, Sonja 2023: Tools of magic – Ritual handling and human-thing entanglement in 19th-century Finland. *Material Religion*, 19(2), 148–170. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/17432200.2022.2154971>
- Issakainen, T. 2006: ‘Vainajien lapset’. Taikaesineet ajassa. *Ennen ja nyt – historian tietosanomat*. Saatavissa: http://www.ennenjanyt.net/2006_2/issakainen.pdf

Johanson, Kristiina & Jonuks, Tönno 2018: Are We Afraid of Magic? Magical Artifacts in Estonian Museums. *Material Religion*, 14(2). 199–217. Saatavissa:

<https://doi.org/10.1080/17432200.2018.1443894>

Madetoja, Pirkko 2004: *Suonirauta Ilmajoelta: Kuukauden esine – Helmikuu 2004*.

Kansallismuseo.fi. Saatavissa:

<https://www.kansallismuseo.fi/fi/kuukaudenesineet/2004/suonirauta-ilmajoelta>

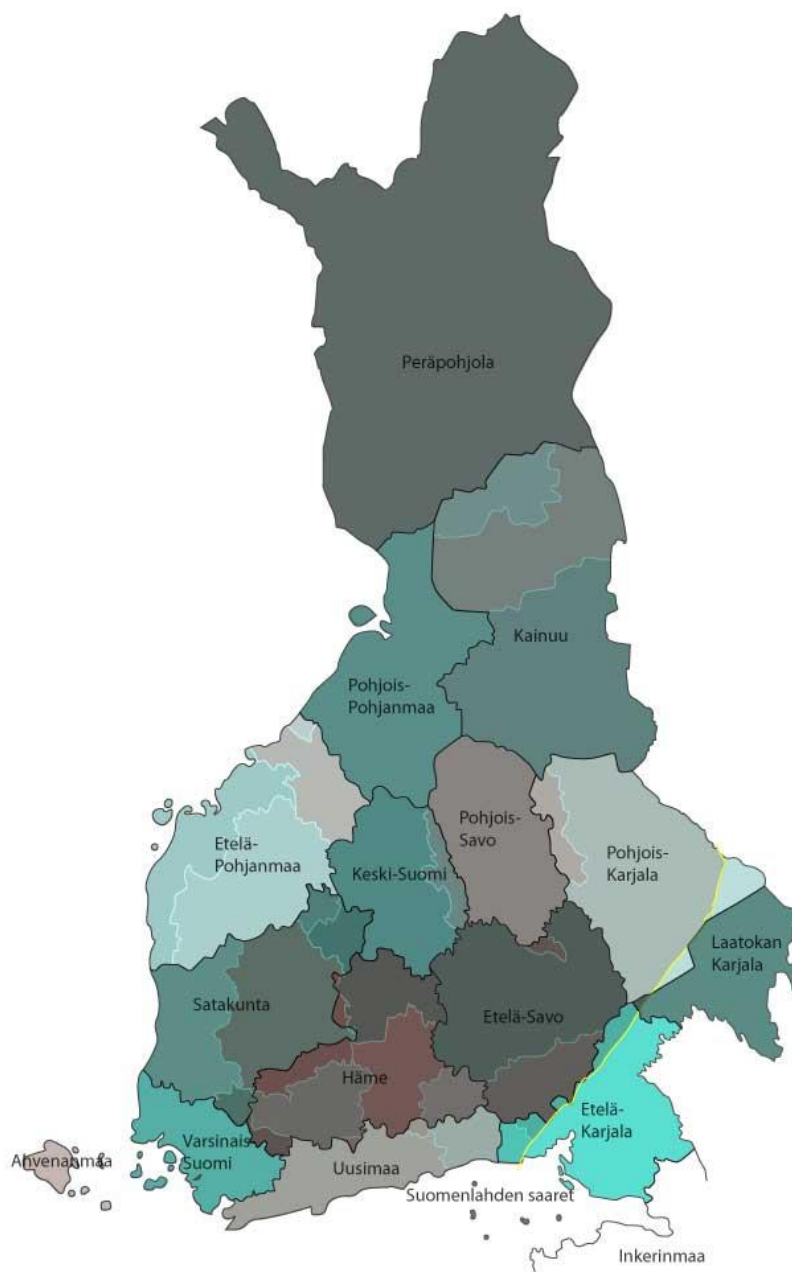
(Viitattu 23.2.2025)

Muhonen, Timo 2006(3): Kolme ajallista näkökulmaa ukonvaajoihin. Kivikauden kiviesineet myöhempien aikojen kurioositeetteina. *Kuriositeetikabi.net*. Saatavissa:

<https://kabi.museion.fi/2024/01/15/kolme-ajallista-nakokulmaa-ukonvaajoihin-kivikauden-kiviesineet-myohempien-aikojen-kuriositeetteina/>

Liitteet

Liite 1. Kansanperinnealueiden kartta

Kuva: Raidallinen työryhmä (Viitattu 21.2.2025). *Suomen perinnealueet ja maakunnat*. tietokirstu.fi. Saatavissa: <https://www.tietokirstu.fi/artikkelit/suomen-perinnealueet-ja-maakunnat/>

Perinnealuekoodit: Lähde SKS (Viitattu 21.2.2025). Perinnealueet. Saatavissa:
<https://www.finlit.fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelma/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelman-tekstiaineistot/perinnealueet/>

- a Varsinais-Suomi
- b Satakunta
- c Uusimaa
- d Häme
- e Keski-Suomi
- f Etelä-Savo
- g Pohjois-Savo
- h Etelä-Karjala (Karjalan kannas)
- i Laatokan Karjala (Raja-Karjala)
- j Pohjois-Karjala
- k Etelä-Pohjanmaa
- l Pohjois-Pohjanmaa
- m Kainuu
- n Peräpohjola, Lappi
- å Ahvenanmaa
- p Viena
- q Aunus
- s Inkeri
- o Muurmanni (Venäjä)
- oN Ruija (Norja)
- oR Länsipohja (Ruotsi)
- x Vermlanti (Ruotsi)
- r Tverin alue (Venäjä)
- v Vepsäläisalueet (Venäjä)

Liite 2. Esineluettelo

KM KF1543

Kääntöpääveitsi

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Veitset

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Pälkjärvi 1905

Luettelotiedot: Karjala Pälkjärvi

Kääntöpääveitsi, jonka pään kerrotaan olevan kirkonrististä ja yheksmerkkinen s.o. 9 naulansijaa pyettä (?) y.m. Tällaisella veitsellä piirrettiin viiskantoja lehmänkellon kantimiin, jotta karja saisi olla kontiolta rauhassa ja eikattiin maata "maahisen" päälle tämän ihotaudin parantamiseksi.

Luettelossa: Pälkjärvi, Anoniemi. Kääntöpääveitsi, jonka pään kerrotaan olevan kirkonrististä ja yheksmerkkinen s.o. sisältävän yhdeksän naulansijaa, pyettä y.m. Tällaisella, taikavoimaisella veitsellä piirrettiin "viiskantoja" lehmänkellon kantimiin, jotta karja saisi olla kontiolta rauhassa ja leikattiin maaata "maahisen" päälle tämän ihotaudin parantamiseksi. Esine, joka on vanha, on aikaisemmin kuulunut seudulla tunnetuille Könösille. Ost. 22.5.1905.

(Ei kuvaa)

KM K8517:12 Puukon tynkä

Alaryhmä: Veitset

Paikkakunta ja keräysvuosi: d Jämsä 1945

Tiedot: Häme Jämsä

Puukontynkä. Luettelossa: Puukontynkä, päänä poronsarven tyvipää, pituus 18 cm, josta terätynkää 5 cm. Terän ruoto ei ole kokonaan päänän uponnut, joten terä ehkä ei alkuperäinen. 8517 Työmies Kalle Niemiseltä (os. Jämsä, Huikkala) lunastettu esinekokoelma. Diar. 10.3.1945. 8517: 12-14 ovat jämsäläisen "Sauna-Jussin" taikavälineitä. Puukkoa on käytetty paiseita taikoessa ja puutorvella on taiottu tai puhallettu sampaita lasten suusta.

Kerääjä: Kalle Nieminen

KM K569   **Kuoharin puukko, hopearaha, käärmetali**   Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Veitset, rahat

Paikkakunta ja keräysvuosi: 1 Utajärvi   1864

Tiedot: Pohjanmaa Utajärvi

Kuoharin puukko, tarun mukaan tehty "'9 eri teräslajista ja naisen maidossa karastettu'".

Luettelossa: Snöpareknif (kuoharin puukko) med orneradt bronsskraft och i spetsen afbrutet bett, förfärdigadt enl. sägen af 9 sorters stål och härdadt i qvinnomjolk; ett svenskt silfermynt af år 1731, från vilket stycken blifvit af en trollkarl afskurna till blidkande efter åt grafvens bude, då han från begrifningsplatsen hemtat sina kraftligaste troll- och läkemedel; ormtalg i näfver bylte; hvarmed ormbett läkas på följande sätt: Man upphämtar vatten ur brunnen och samlar med träsked 3 gånger af de vattenperlor, hvilka sluta sig till stäfkanten; skär det sålunda erhållna vattnet med puukkoknif 2 gånger med- och en gång motsols samt mjölkar sedan hemligen, helst om natten, i fähuset ur en gallko (maholehmä) mjölk i den napp eller träkopp, hvori läkemedlet tillredes: Jagar till dessa ingredienser med knifspetsen 3 gånger ormtalg, derunder? uppläsande ormens ursprungsord (Kalevala 26 Run. v. 695-758), hvarefter vätskan sättes att koka, då smörjan är färdig omblandas den så länge att man derunder hinner 3 gånger uppläsa människans ursprung (ihmisen synty), smörjer sedan såret med en korpffjäder 2 gånger medsols, engång motsols, under det man uppläser "Fader vår" och låter patienten slutligen 3 gånger supa af vätskan, hvarvid uppläses en trollformel för plågornas förvisande till Kipumäki. Uppsamlade af student Ol. Carlenius i Utajärvi och af honom förärade 1864. Ver. Bok s. 221, 227 o. 254; Holmbergs kat. S. 69 o. 93; Färlings kat. No 653-5.

Kerääjä: Ol. Carenius

KM KF1297 Veitsen varsi

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Veitset, vaski

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Säräisniemi 1903

Tiedot: Pohjanmaa Säräisniemi

Weihten varsi, messinkinen, käyt. samoin kuin F1294. (äkkipaisuman parantamiseen: jos lehmän utaret paisuvat otetaan lakritsia (?) ja pureskellaan suussa, tästä syntyneellä sylällä voidellaan utaret ja painellaan sitten kolmella lämmitetyllä vaskella.) Nrot. 1293-97 ovat saadut tietoineen Reeta Suorsalta (?) kirkon kylästä. Sanoi äitinsä näitä konsteja touhunneen ja häntäkin neuvoneen niiden käytössä.

Luettelossa: Veihtenvarsi, messinkinen. Käytetään niin kuin No 1294. Ost. Mus 1903. Säräisniemi.

Tiedot No.den 1293-97 käyttämisestä ovat saadut Reeta Suorsalta Säräisniemen kirkon kylästä. Sanoi äitivainajansa näitä konsteja tehneen ja hänellekin niitä neuvoneen ja hän oli myös tehnyt niillä monta ihmettä.

Kerääjä: Reeta Suorsa

KM K8240 Pelimerkki

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Pelimerkit*Paikkakunta ja keräysvuosi:* a Halikko 1938*Tiedot:* Vars.Suomi Halikko

Taikaesine (?) pelimerkki hyvin ohuesta kuparilevystä läpim. 24 mm. Taikalähteestä. Esine ollut Rahakammiossa nrolla 2025: 15.

Luettelossa: Taikaesine (?), pelimerkki, hyvin ohuesta kuparilevystä, läpim. 23 mm. Etupuolella kolme kruunua, reunoja kiertää stanssilla lyöty seppäle; takasivulla viisi sisäkkäistä rengasta: löytty Somerojan taikalähteestä. -Esine ollut rahakammiossa nrolla 2025:15, kerännyt kansak.op. A. Björck. Diar. 12.12.1938.

Kerääjä: A. Björck**KM K8255 Raha**

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Rahat*Paikkakunta ja keräysvuosi:* b Eräjärvi 1881*Tiedot:* Satakunta Eräjärvi

Raha (taikaesine) espanjal. (?) hopearaha v:lta 1711 (Carolus III). Rahan reunasta on veistetty pala pois, ""taikauksiin otettu syrjistä"". (Ei kuvaa kortissa). Luettelossa: Raha (taikaesine); espanjal. hopearaha v:lta 1711 (Carolus III). Rahan reunasta on veistetty pala pois, "taikauksiin otettu syrjistä". (Ei kuvaa kortissa)

Luettelossa: Raha (taikaesine); espanjal. hopearaha v:lta 1711 (Carolus III). Rahan reunasta on veistetty pala pois, "taikauksiin otettu syrjistä". - Kerännyt op. K. Talvinen SMYlle 20.8.1881. - Verif. Talvisen kirjeitä SMYlle. Diar. 9.1.1939.

Kerääjä: K. Talvinen (SMY)

KM KF2139 Kuparirahoja 2 kpl

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Rahat

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Ilomantsi 1916

Tiedot: Karjala Ilomantsi

Kaksi kuparirahaa, löydet. uhrilähteestä Kakonahosta.

Luettelossa: Kaksi kuparirahaa (v:lta 1712?) löydetyt eräästä uhrilähteestä Ilomantsin Kakonahosta, kelloseppä Antti Ikosen maalta. Sananparsi ""Jos out (se. tauti) Kakonahon lähteestä, niin heitäi pois, jos out Sonkajan posekesta, niin vieiel leh." Diar. 1.11.1916.

KM KF1682 Peurariipus (tinaa)

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Amuletit

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Rääkkylä 1908

Tiedot: Karjala Rääkkylä

Peuran kuvalla varust. tinalevy, kaulassa kannettava.

Luettelossa: Peuran kuvalla varustettu tinalevy, kaulassa kannettava; arvat. taikakalu. Diar. 8.4.1908.
Verif. No 5?/1908.

KM KF1545 Solki

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Hopea

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Pälkjärvi 1905

Tiedot: Karjala Pälkjärvi

Hoppinisolki (?), josta uhrityksessä lepytykseksi vuoltiin ”yheksmerkkisellä veihellä” hopeata esim. lähteisiin.

Luettelossa: Hoppinisolki, josta ”uhrityksessä lepytykseksi vuoltiin ”yheksmerkkisellä veihellä” hopeata esim. lähteisiin. Kts. No F1543. Ost. 22.5.(1905). Pälkjärvi, Anniniemi (?).

(Ei kuvaa)

KM K7274:9 Tenkaperäsormus

Alaryhmä: Korut

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Metsäpirtti 1930

Tiedot: Karjala Metsäpirtti

Tenkaperäsormus. Käytetty taikakaluna kaatuvaa tautia vastaan; ”tauti paranee, kun ensimmäisen kerran kun kaatuu, niin laskee vettänsä sen läpi”.

Luettelossa: Tenkaperäsormus, hopeaa, vähän leveämpi kuin no 7, muuten samanlainen (2-uurteinen siis sarasormus, kantana sydämenkuva); merk. I L 18, (), E3, W. Tämä on ollut Affeim Profinoffin sisaren Outi Tuokin vihkisormus (saman kuin harakka no 1) ja sitä on myös lainattu, että se on käynyt useass vihiss ja sitä on käytetty taikakaluna:

”kaatuvatauti paranee, kun ensimmäisen kerran kun kaatuu, niin laskoo vettensä sen läpi”. 7274 Tyyni Vahterin kesämatkallaan Karjalan kannaksella keräämä kokoelma. Diar. 22.7.1930.

*Kerääjä:*Tyyni Vahter

KM KF1257 Taikakalut (7 kpl)

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: g Pielavesi 1903

Tiedot: Savo Pielavesi

Taikakalut: sormus, käärmeenkärjäkivi, ukonkynsi, solkia, karhunkynttä, käärmeen nahkaa. Kts. lähemmin selitys luett. I s. 88, 89.

Luettelossa: Taikakalut, kuuluneet talollinen Elias Huttuselle Pielaveden pitäjältä. (E. Huttunen ollut 20 v kuollut, kuoli 86 v.) Itsellinen Juho Tossavainen antaa kirjeessään 19 13.6.03 niistä seuraavat tiedot: Sormuksella on vihitty kolme paria ja sitä käytti Huttunen hakiessaan metsään eksyneitä kotieläimiä. Sormus kytkettiin punaisella langalla kolmeksi päiväksi talliin tai navettaan ja käytiin ""sitomassa metsä"". Se tapahtui niin että kolme pientä vesaa sidottiin yhteen latvoistaan punaisella langalla, ja tämä temppu toi varmasti eläimet kotiin. Sormusta tarvittiin myös pesuvettä tehdessä ""pahan särettäville"" (kaatuvatautisille) ja hulluille. Vesi laskettiin sormuksen läpi ja vietiin, sitte kun sairas oli pesty, hautausmaalle. Samaten laskettiin umpitautiin ja pistoksiin tarvittava vesi sormuksen läpi. Käärmeenkärjäkivien läpi puhaltamalla paransi Huttunen kerokkeen (?) ja hammas tauteja y.m. ""Maahista"" (ihotautia) parannettiin näillä painelemalla. Ukonkynsiä paloiteltiin sairaalle annettavaan juomaan. Alkuaan kuului laatikkoon ukonkynnen kappalekin, mutta lähettäjä unohtanut sen pois samoin kuin kirkkomulta pussinkin, jota muuten käytettiin varkaiden ilmiantamiseen. Se vietiin pahantekijän jälille jolloin hänen täytyi tuoda anastamansa kalu takaisin, tahi hulluksi, kaatuvatautiseksi y.m. Soljesta vuoli noita lastuja uhriksi lähteihin, joista otettiin vettä. Se oli ollut kersantti Joakim Lindén rinnassa hänen kuollessaan ja oli tarpeen rosvoja ja muita pahantekijöitä rangaistaissa ja ilmaisaadessa. Karhunkynttä pidettiin lapsen pään alla, kun rupesi valvottamaan tai painajainen ajamaan. (Siihen kelpasi myöskin karhun hammas). Kynnellä raavittiin myös oriin tai härän kylkeä, kun ne olivat ""nulvu""(?) luontoisia ja vaikutti se, että ne kohta ""karkesivat"".

Käärmeen nahkaa piti tietäjäsuussa, kun sivut olivat kipeinä; otti kokolta kouran, havukalta haarottimen, linnulta lihan pitimet, jolla konnan kop..(?), ilkiän ikei asetti: Hyi!

Ost. Mus. 1903. Verif. No 9/1903. Pielavesi.

Käyttäjä: Elias Huttunen

KM K2378:19 Värttinänkehrä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Kajaani 1885

Tiedot: Pohjanmaa Kajaani

Kehrä (värttinän) poronsarvea, käyt. taikakaluna. L 1737.

Luettelossa: Poron sarvesta tehty pieni kehrä käytetty ennen Peränummessa taikakaluna. Vuottalahden Karjalasta. 2378 SMYsen stipend. kand. O. F. Mustosen (Lönnbohmin) kokoelma Kajaanin kihlakunnasta ynnä pastori Mennanderin, talollisen Karjalaisen ja metsänhoitaja M. Waenerbergin lähetykset SMYlle 17.11.1885. Verif. 451.

Kerääjä: O. F. Mustonen / Mennander / Karjalainen / M. Waenerberg (SMY)

KM K2378:29 Kivinen kehrä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Säräisniemi 1885

Tiedot: Pohjanmaa Säräisniemi

Vuolukivinen kehrä, käytetty taikakaluna, uurteet ympäriinsä.

Luettelossa: Vuolukivinen kehrä, uurteet ympäriinsä, käytetty taikakaluna. Wuolijoen Joensuusta Säräisniemi. 2378 SMYsen stipend. kand. O. F. Mustosen (Lönbohmin) kokoelma Kajaanin kihlakunnasta ynnä pastori Mennanderin, talollisen Karjalaisen ja metsänhoitaja M. Waenerbergin lähetykset SMYlle 17.11.1885. Verif. 45

Kerääjä: O. F. Mustonen / Mennander / Karjalainen / M. Waenerberg (SMY)

KM K2829:11 Värttinäpyörä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Räisälä 1892

Tiedot: Karjala Räisälä

Kivinen värttinänpyörä. Käyt. taikakappaleena.

Luettelossa: Kivinen värttinänpyörä, joka on käyt. taikakappaleena (kts verif), ristiinsä 36 mm, paksuus 13 mm. Saatu Warpu Puputilta. Räisälän Särkisalo no 9. 2829 Talokas Eero Wäkiparran Hist. Museolle myyty kokoelma. H.Mn päiväkirja

17.5.1892 ja verif. erityinen luettelo, josta kansatiet. esineet ovat jätetyt pois, s. 316-333.

Kerääjä: Eero Wäkiparta (Hist.mus.)

KM K3588:6 Värttinänpyörä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät

Paikkakunta ja keräysvuosi: g Iisalmi 1898

Tiedot: Savo Iisalmi

Värttinänpyörä. Käytetty Ritoniemen talossa Kilpisaaren kylässä, paiseiden painelukaluna.

Luettelossa: Värttinänpyörä vuolukivestä; kummallakin lappeella on kaiverrettu kaksi reikää ympäröivää kehää. Kilpisaaren kylän Ritoniemen talosta. Löytöpaikka ja -tapa tuntematon. Käytetty talossa paiseiden painelukaluna. Antaja isäntä Lassi Korolainen, 37 1/4 x 38 mm ristiinsä, 13 paksu. 3588 Haavuri Kaarlo Moilasan lähetys Iisalmelta 14 p:vänä Elok. 1898. Lunast. valtion kokoelmiin 18/VIII 1898.

Kerääjä: Kaarlo Moilanen

KM K2042:10 Väärtinänkehrä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Väärtinänkehrät, käärmeenäärjäkivet

Paikkakunta ja keräysvuosi: g Kiuruvesi 1880

Tiedot: Savo Kiuruvesi

Pienoinen väärtinäpyörä. Näitä käärmeenäärjäkiviä ""taikausko seudulla luulee käärmeittenäärjäoidessään käyttäneen ja sitten on niitä muka voitu käyttää noitakaluna tautia parantaessa.""

Luettelossa: Pienoinen väärtinäpyörä, 26 mm ristiinsä, 13 mm pks, yleensä silitetty, reikä kohdalta kohratettu (?). Saatu Ryönän talosta, n. 2 virstaa Kiuruveden kirkolta. Näitä käärmeenäärjäkiviä ""taikausko seudulla luulee käärmeittenäärjäoidessään käyttäneen ja sitten on niitä muka voitu käyttää noitakaluna tautia parantaessa"". 2042 Ylioppilas A. F. Tikkasen lähetys SMYlle ilmoitettu 9.12.1880. Verif. s. 395a (tai 345a?).

Kerääjä: A. F. Tikkanen (SMY)

KM K2115:7 Väärtinäkiivi

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät, käärmeen kärjäkivet

Paikkakunta ja keräysvuosi: g Leppävirta 1882

Tiedot: Savo Leppävirta

Wärttinäkivi ("käärmeen kärjä- l. veräjäkivi"), 64-60 mm. ristiinsä, 13 mm. paksu.

Luettelossa: Samat tiedot. Osmajärveltä Haringin talon peltoa kyntäessä löydetty. Lahj. talollinen Mankonen. 2115 Luettelo muinaisesineistä, joita ylioppilaat K. Grotenfelt ja Aug. Hjelt kesällä 1881 keräilivät Suomessa ja jotka SMYlle lahjaksi ilmoitettiin 17.2.1882.

Kerääjä: K. Grotenfelt ja Aug. Hjelt (SMY)

KM K3669:2 Värttinäkivi

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinänkehrät, käärmeen kärjäkivet

Paikkakunta ja keräysvuosi: g Pielavesi 1899

Tiedot: Savo Pielavesi

Pieni värttinäkivi. Löydetty Sulkavan vuoresta: "Käärmeitten kärjäpaikasta" (syypääksi tullut käärme ajettiin kiven reijästä läpi).

Luettelossa: Pieni värttinänpyörä vuolukivestä (?) toiselle puolelle on kaiverrettu 9 kuoppaa reunaa pitkin, toisella on kaksi. Syrjä ei ole säännöllisen pyöreä. Tommanmäen kylästä saatu. Mainitun kylän suutari Heikki Kaikkonen on pitänyt kiveä pikilangan

kiertovärttinässä n 30 vuotta. On muka löydetty "Sulkavan vuoresta" "käärmeitten kärjäpaikalta" (syypääksi tullut käärme ajettiin kiven reijästä läpi). 3669 Talollisenpoika Fredrik Tikkasen keräys; lunast. valtion kokoelmiin valtiorkeologin kautta 24/3 1899.

Kerääjä: Fredrik Tikkanen

KM KF1549 Värttinä

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Värttinät

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1905

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Wärttinä, kehrätön, alipäässä väännetty koukku; käyt. taikoihin.

Luettelossa: Tohmajärvi, Onkamon kylä. (No:t (tyhjä) kuuluneet noitavainaja Juho Sarkkiselle.)

Wärttinä, karkeatekoinen, kehrätön; alipäässä rautalangasta väännetty koukku; pit. 52 cm. Ost.

22.5.1905. Kts. Seuraav. Noa. (1550 Hirttonuora: Jollei lankeavaan tautiin F1548 alla esitetyt keinot auttaneet, turvaututtiin värttinään ja hirttonuoraan.)

KM KF1294 Silanvasket

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Vasket

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Säräisniemi 1903

Tiedot: Pohjanmaa Säräisniemi

Silanvasket, käyt. äkkipaisuman parantamiseen samaten kuin edell. jos lehmän utaret paisuvat otetaan lakritsia (?) ja pureskellaan suussa, tästä syntyneellä syljellä voidellaan utaret ja painellaan sitten kolmella lämmitetyllä vaskella. Nrot. 1293-97 ovat saadut tietoineen Reeta Suorsalta (?) kirkon kylästä. Sanoi äitinsä näitä konsteja touhunneen ja häntäkin neuvoneen niiden käytössä.

Luettelossa: Silanvasket. Käytetään äkkipaisumaan samallalaila, kuin tammilautasta. Jos lehmän utaret paisuvat, eli ajettuvat otetaan lakritsia ja pureskellaan suussa, tästä syntyneellä syljellä voidellaan utaret ja painellaan sitten kolmesti lämmitetyllä kuparilla. Verif. No. 11/1903. Ost. Mus. 1903. Säräisniemi. Tiedot No.den 1293-97 käyttämisestä ovat saadut Reeta Suorsalta Säräisniemen kirkon kylästä. Sanoi äitivainajansa näitä konsteja tehneen ja hänellekin niitä neuvoneen ja hän oli myös tehnyt niillä monta ihmettä.

Kerääjä: Reeta Suorsa

KM KF624 Vaskiputki

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Vasket

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Hiitola

Tiedot: Karjala Hiitola

Waski, tasa- ja umpipäinen putki. Levy 1737.

Luettelossa: Viipurin lääni. Vaski: tasa- ja umpipäinen vaskiputki, jonka kupeessa on kaksi pyöreää reikää. Hiitola.

KM KF625 Vaskihela

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Vasket

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Viipurin lääni

Tiedot: Karjala

Waski, helamainen, kaksikorvainen. (Wiip.1.) L1737.

Luettelossa: Viipurin lääni Vaski: helamainen, kaksikorvainen vaski, jossa on syrjät läpäisevä reikä.

Vrt. edelliseen (F624).

KM KE686 Jousenlukot

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1903

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Jousenlukot, niillä lähetettiin kaikki pahat kotiinsa tuulen tuntemattomiin, päivän näkymättömiin.

Luettelossa: Jousenlukot edell. vähän isommat. Wrt E10. Lähettäjä J. Lonkainen sanoo näitä myöskin

taikakaluina käytetyn: ""niillä lähetettiin kaikki pahat kotiinsa, tuulen tuntemattomiin, päivän näkymättömiin" jne. Tulleet mus. 28.9.1903. Onkamon kylä Tohmajärvi.

Kerääjä: J. Lonkainen

(Ei kuvaa)

KM KF1821 (Iskurauta)

Alaryhmä: Iskuraudat

Paikkakunta ja keräysvuosi: d Jämsä 1910

Tiedot: Häme Jämsä

Iskurauta puukotelossa. lev 651. oma kortti. (vedetty yli kortista).

Luettelossa: Jämsä, Sammallahti, Karisalmi. Iskurauta, kotoineen; jolla suonta iskettiin. Diar. 3.10.1910. Verif. No 9/1910.

KM KF1296 Avain

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Reikäkalut

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Säräisniemi 1903

Tiedot: Pohjanmaa Säräisniemi

Avain. Jos lehmä tai hevonen on ammuksissa, otetaan kylmää vettä ja kaadetaan sitä kolmasti avaimen renkaan läpi ylhäältä alaspäin. Jos olisi vielä rikkipoltettu ampiaispesä, pantaisiin se tähän veteen, joka sitten heitetään kolmasti saunan kiukaan läpi. Tätä vettä annetaan sitten eläimille juoda ja samalla hierotaan selkää - niin kyllä paranee. Nrot. 1293-97 ovat saadut tietoineen Reeta Suorsalta (?) kirkon kylästä. Sanoi äitinsä näitä konsteja touhunneen ja häntäkin neuvoneen niiden käytössä.

Luettelossa: Avain. Jos lehmä tai hevonen on ummessa eli ammuksissa otetaan puhdasta, kylmää vettä ja kaadetaan sitä kolmasti avaimen renkaan läpi ylhäältä alaspäin. Hyvä olisi, jos sattuisi löytymään rikkipolkaistu ampiaispesä, missä vielä olisi ampiaisiakin ja pantaisi se tähän veteen. Sitte heitetään

vesi kolmasti saunan kiukaan läpi. Sitte pannaan tätä vettä eläimen suuhun niin paljon, että sitä joutuu mahaan saakka, sitte on selkään hierottava ja lykättävä, niin kyllä paranee. Verif. No 11/1903.

Ost. Mus 1903. Tiedot No.den 1293-97 käyttämisestä ovat saadut Reeta Suorsalta Säräisniemen kirkonkylästä. Sanoi äitivainajansa näitä konsteja tehneen ja hänellekin niitä neuvoneen ja hän oli myös tehnyt niillä monta ihmettä.

Kerääjä: Reeta Suorsa

KM KF1321 Tulukset

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Tulukset

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1903

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Tulukset, nahk. kukkaro tulineuvoineen. Lähettäjä J. Lonkainen antaa seur. selityksen: ""näillä korjataan naimalykkyjä ja ovat ne käytetyt ja oikein luotettavat taikakalut"".

Luettelossa: Tulukset nahkakukkaro, napilla suljettava; sisältää: avolapaisen tuliraudat, vaskisen rikkikupin, taulaa ja 3 kpl piikiviä. Lähettäjä J. Lonkainen kirjoittaa näistä seuraavasti: "näillä korjataan naimalykkyjä ja ovat ne käytetyt ja oikein luotettavat taikakalut". Tulleet mus. 24.7.1903.

Onkamon kylä, Tohmajärvi.

Kerääjä: J. Lonkainen

KM KF271 Uitinrauta

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Tulukset

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Hiitola

Tiedot: Karjala Hiitola

Uitinrauta, umpinainen tuliraudan tapainen, käytettiin hevosen häntään, kun se oli uitettava, ettei näkki veisi. L 1737.

Luettelossa: samat tiedot.

KM KF1566 Noitapussi

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Kaukola 1905

Tiedot: Karjala Kaukola

Noitapussi, sis. ukonkiven, kivitaltan, päivännäkemättömän, mutteria 3 kpl ja 2 kpl tulirautoja sekä lyijyisen kraanan (?)* osan. Ukonkivellä ja päivännäkemättömillä oli hyvä painella kipeitä ajoksia y.m. vyöhtymiä ja hampaita. ""Reikäniekat esineet taas piti panna kaikki viisi päällekkäin ja laskea

vettä kolme kertaa niiden lävitse niin silloin paransi kaikellaisia kotieläimiä kumpaakin lajia umpitaudista kun sitä vettä suuhun annettiin. Käyt. Liena Sivonen, synt. Mikkonen. *kysymysmerkki alkuperäisessä.

Luettelossa: Yhteen ja samaan noitapussiin kuuluvia esineitä: 1566a ukonkivi, kivitaltta; 1566b päivännäkemätön eli pahkanen koivupuun kuoresta; 1566c reikäniekka rauta eli mutteri; 1566d sama; 1566e sama eli tulirauta (umpinainen); 1566f sama eli tulirauta; 1566g reikäniekka esine eli lyijyisen kraanan (?) osa. Ukonkivellä ja ""päivännäkemättömällä oli hyvä painella kipeitä ajoksia y.m. ryöhtymiä ja sampaita"". Reikäniekat esineet taas piti panna kaikki viisi päällekkäin ja laskea vettä kolme kertaa niiden lävitse, niin silloin paransi kaikellaisia kotieläimiä kumpaakin lajia umpitaudista kun sitä vettä suuhun annettiin. Liena Sivonen, synt. Mikkonen, joka niitä esineitä on vielä tänä vuotenakin käyttänyt, kertoi niillä olevan varmasti parantavan voiman. Hänellä oli vielä toisenlaisia esineitä, käärmeenkärjäkiviä, kolme kivitaltta y.m., mutta ne viime talvena, kun niillä oltiin eräässä toisessa talossa parantamassa pojan kaulassa olevia ajoksia, rotat kulettivat pussineen päivineen"". Kaukolan kylästä, Simo Sivosen talosta. Ost. 23.9. Verif. No 5/1905.

Käyttäjä: Liena Sivonen

KM KF481 Suonirauta (näppäri)

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: d Häme

Tiedot: Häme

Näppäri, jolla hevosen suuta korjattiin ja avattiin suonta.

Luettelossa: samat tiedot.

KM KB2863 Käärmeenruokkimakauha (?)

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: d Iitti 1906?

Tiedot: Häme Iitti

Käärmeenruokkimakauha (?), rautainen. Levy 63.

Luettelossa: Käärmeenruokkimakauha?, rautainen, pesän pohjassa reikä (kts. Kuvaa l. 2647 kohdalta).
Levy 63. Diar. 21.9.1906?

KM KF1303 Tammilautanen

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Astiat

Paikkakunta ja keräysvuosi: I Nivala 1904

Tiedot: Pohjanmaa Nivala

Tammilautanen, jota on käyttänyt noitavaimo Kätkälä parantaessaan elttatautia lapsissa. Lev. 88. L. 1739.

Luettelossa: Tammilautanen. Kun lapsessa oli elttatauti pantiin lautaseen (hietaa?) ja kierrettiin lapsi kolme kertaa vastapäivää ja kerran myötäpäivää tietäjän kylväessä hietaa ympärilleen. Lautasta on käyttänyt (nuori?) vaimo Kätkäkö. Selitys Joh. Dahl. Ost. Mus. 1904 lev. 88. Nivala. Verif. No. 7." *Kerääjä:* Joh. Dahl.

KM KF1293 Tammilautanen

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: m Säräisniemi 1903

Tiedot: Pohjanmaa Säräisniemi

Tammilautanen. Kun tulee äkkipaisuma ihmiseen tai eläimeen, otettiin tammilautanen, jota ensin valkean päällä lämmitettiin ja oli aina välillä syläistävä sen päälle; tällä sitten painettiin äkkipaisumaa, joka samassa alkoi sulaa ja parantua. Nrot. 1293-97 ovat saadut tietoineen Reeta Suorsalta (?) kirkon kylästä. Sanoi äitinsä näitä konsteja touhunneen ja häntäkin neuvoneen niiden käytössä.

Luettelossa: Tammilautanen. Kun tulee äkkipaisuma ihmiseen tai eläimeen, otettava tammilautanen (tai kolme kpl vaskia), lämmitettävä sitä valkeassa ja vähän väliä syläistävä sen päälle. Sitten painetaan äkkipaisumaan niin kyllä alkaa sulaa ja parantua. Ost. Mus. 1903. Säräisniemi. Tiedot No.den 1293-97 käyttämisestä ovat saadut Reeta Suorsalta Säräisniemen kirkon kylästä. Sanoi äitivainajansa näitä konsteja tehneen ja hänellekin niitä neuvoneen ja hän oli myös tehnyt niillä monta ihmettä.

Kerääjä: Reeta Suorsa

KM KF1289 Pyssynluotia 2 kpl

Kuva: Sonja Hukantaival

Alaryhmä: Luodit

Paikkakunta ja keräysvuosi: 1 Vihanti 1897

Tiedot: Pohjanmaa Paavola l. Vihanti

Pyssynluotia (2 kpl). Käyt. samoin kuin edell. (noitakaluina)

Luettelossa: Pyssynluotia 2 kapp. Noitakaluja. Ost. Mus. 1897. Paavolan ja Vihannin rajalta.

(Ei kuvaa)

KM KF1552 Karvarukkaset

Alaryhmä: Vaatteet

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1905

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Karvarukkaset, hukan tai koirannahkaiset.

Luettelossa: Samat tiedot. Ost. 22.5.1905. Kts. Seur. Noa. Karvarukkasia ja metsäsijan jalkaa (F1553) on käytetty kadotettua hakiessa, ""varkaiden jälkiä kopeloidessa"". Rukkaset on taikurilla varsinaisesti sitä vasten kädessään, ettei tauti, jota hän tahtoo rikolliseen ajaa, menisi häneen itseensä. (No:t (tyhjä) kuuluneet noitavainaja Juho Sarkkiselle.)

KM KF1229 Umpipuu ja tupet

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: i Salmi

1904

Tiedot: arjala Salmi

Umbipuu da huodrat, näiden läpi kaadettiin vettä, jota sitten käyt. lääkkeenä umpitautiin. (Ks. Selitys Luett. II siv. 83).

Luettelossa: Umbipuu da huodrat. Ne asetetaan tuvan oven eteisen puoleisen rivan ""kiägan"" yläpuolelle ja sen silmukseen, sekä ""kiägan"" läpeen pistetään kolme tuppea kärjet sisäkkäin. Sitten kaadetaan kolmasti kaivosta, tai järvestä tarkoitusta varten otettua vettä noin parin kupin verran - ei vaan liian paljon - tuppien läpi ja tätä vettä käytetään lääkkeeksi umpitaudissa. Sat. Mus. 1904. Salmi Orusjärvi. Verif. No. 27. 1904. (Luettelossa piirros esineiden asettelusta.)

KM KF1547 Tapionpöytä

Kuva: Sonja Hukantaival

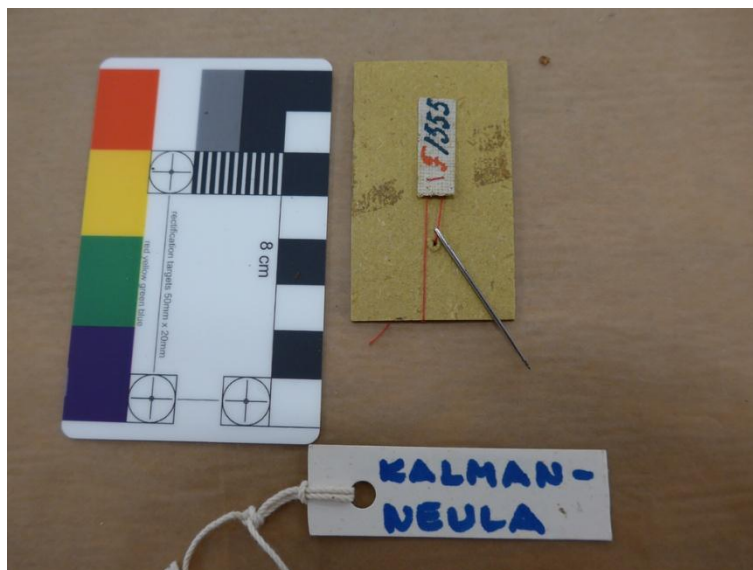
Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1905

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Tapionpöytä, härkkimen tapainen, jonka noita vei, kun metsä karjan suojeluksi tai hyväksi metsästyssaaliiksi oli lepytettävä ""mehänlinna"" s.o. muuraispesään. L1740, L26265, Dia 26266.

Luettelossa: Tohmajärvi, Onkamon kylä. No:t (tyhjä) kuuluneet noitavainaja Juho Sarkkiselle.

Tapionpöytä, härkkimen tapainen keppi, jonka noita vei, kun metsä karjan suojeluksi tai hyväksi metsästyssaaliiksi oli lepytettävä "mehänlinna" s.o. muuraispesään. "Näissä toimin sanottiin noidan käyvän "mehän linnalla". Tavallista oli, että noita vei omasta taikinastaan härkkimen muurispesään [sic]. Ost. 22.5.1905.

KM KF1555 Kalman neula

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: j Tohmajärvi 1905

Tiedot: Karjala Tohmajärvi

Kalman neula, tavallinen teräsneula, jolla on kuolleen lakanoita ommeltu. Katso selitys Luett. II, siv. 7.

Luettelossa: Tohmajärvi, Onkamon kylä. Kalmanneula. Tavallista oli, että taikuri ummisti vainajan lakanaan, koska luultiin, että hän sen sai paraiten manalan teiltä palajattomaksi. Neulalla, jota taikuri eli noita ja momiseen (?) käytti, oli taikavoima - sitä suurempi, kuta useampia vainajia sillä oli ummistettu. Jos kahteen rakastuneeseen katsottiin sen silmän kautta tai sen ja vasemman käden nimettömän sormen välitse, saatiin ne kylmiksi tosilleen - vieläpä vihasiksikin, jos katsottaessa neulan alla pidettiin käärmeen päätä. Ost. 22.5.1905.

KM KF1691 Lasipullo

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: b Sahalahti 1908

Tiedot: Satakunta Sahalahti

Lasipullo, keskeä yhteensulatettu; lienee käyt. joihinkin taikoihin.

Luettelossa: Lasipullo, keskeltä yhteensulatettu; lienee käytetty joihinkin taikoihin; huutokaupoista ostettu; mahdollisesti Sahalahdelta kotoisin; lahj. työmies Heikki Lehtinen. Diar. 1.8.1908.

Kerääjä: Heikki Lehtinen

KM KF634 Ruusi (keramiikanpala)

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: f Savitaipale

Tiedot: Savo Savitaipale

Ruusi, saviastian kappale, käyt. paiseitten painelemiseen. Levy 1739.

Luettelossa: lisäksi Kts. F628, 632 (päivännäkemätön ja käärmeenkeräjäkivi)

KM KF630 Maalipetkel

Kuva: Sonja Hukantaival

Paikkakunta ja keräysvuosi: h Viipurin lääni

Tiedot: Karjala

Maalipetkel, kivinen, taikakaluna käyt. (Wiip.I.). L1738.

Luettelossa: samat tiedot.

Liite 3. Runot ja loitsut

Suomen Kansan Muinaisia Taikoja

SKMT IV, I 229

Navettaa kun tehdään uuteen paikkaan, niin ensimmäiseksi tehdään seipäällä tai kangella reikä maahan. Siihen reikään pannaan hopearaha (9 ohran jyvää ja 9 katajan marjaa). Sitten ei navettaan tule paha haltia. Vert. I 182. (p Usmana, Me. II 2258, v 64)

SKMT IV, I 234

Navettaa tehdessä vuolastaan hopeaa kivijalkaan tai pannaan siihen kokonaisen raha. (e Pihtipudas, Gumm. & Ranni 14. –50)

SKMT IV, III 755

Kun kolmella ensi kerralla juomista vasikalle antaessa pitää hopearaha juoma-astian pohjalla, niin menestyy se vasikka hyvin. (k Töysä, Nurmio, M. 472, m 50)

Suomen Kansan Vanhat Runot

SKVR VII4 loitsut 2225

Tyttölapselle otetaan pieni päreen palanen ja käännetään se [leveähkön kulman] muotoon [ja toiseen haaran-] osaan pannaan pikkunen tuppua liinaa tai pellavata sekä värttinäpuikko ja ne pannaan lapsen ympärille yöksi. Poikalapsen ympärille pannaan veitsi ylösalasini tupessa. (*Korpiselkä. Mikkonen, Ida n. 132. -08. Keräysvuosi 1908*)
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kvr-037674>

SKVR XI 604

Käärmeen kärjäkivi on pieni pyöreä kivi [- -]. Myöskin painettiin sillä kasvannaisia.

Painelussa lausuttiin:

Painu paha,

Älä paisu,

Minä paha painelen.

(Etelä-Pohjanm. Koskimies n. 254. -?. Keräysvuosi 1930)

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kvr-060427>